

Posudek oponenta disertační práce Mgr. et MgA. Evy Navrátilové
Towards the Sound of Literature: Examining the Inherent Voice of Literary Works
předkládané v roce 2024 na Ústavu české literatury a komparatistiky FF UK

I. Stručná charakteristika práce

Cílem disertační práce Evy Navrátilové je představit komplexní pohled na zvukovou složku literárního díla. Práce přesvědčivě ukazuje, že zvuková složka hraje zcela zásadní roli při našem setkávání s literárními díly. Role zvuku je ukázána v několika základních rovinách. Rozpoznání zvukového tvaru slova je nezbytným předpokladem pro samotnou možnost čtení, a projevuje se jak při „hlasitém“, tak při „tichém“ čtení. Současně je ukázáno, že zvuková složka výrazným způsobem konstituuje dílčí významové celky daného literárního díla, ať už skrze výpovědi postav či vypravěče. Na nejvyšší rovině pak zvukové útvary vedou vlastní proces recepce literárního díla a dodávají specifické zabarvení konstituovanému estetickému předmětu. Zvukovost, ale pro Evu Navrátilovou není pouze předmětem zkoumání, ale nastavuje jí také perspektivu, jak literární díla zkoumat. Díky tomu autorka novým způsobem nahlíží vztahy mezi již zavedenými naratologickými kategoriemi jako jsou vypravěč, řeč postav, přímá řeč, nepřímá řeč a podobně. V tomto smyslu můžeme disertační práci chápat i jako inovativní příspěvek k teorii vyprávění.

II. Stručné celkové zhodnocení práce

Dle mého názoru disertační práce dosáhla svého cíle a představila podnětnost zkoumání literatury z hlediska její zvukovosti. Díky tomu je oborově přínosná, protože zpracovává důležitý rozměr literatury, kterému v českém kontextu nebyla dosud věnována takto důkladná pozornost. Práce je přínosná i v mezinárodním kontextu, protože již etablované koncepce, které se zabývají rolí zvuku v literatuře, pouze pasivně nereprodukuje, ale vchází s nimi do diskuze, a tím vybízí k novému promyšlení již ustavených literárněvědných pojmů. Ve druhé a třetí kapitole například velmi zajímavě ukazuje, že vztah mezi řečí postav a řečí vypravěče nemá povahu vylučujících se opozit, ale může být charakterizován spíše vztahem mezi figurou a pozadím. V momentu, kdy do popředí vstupují promluvy postav, hlas vypravěče nemizí, ale pouze ustupuje do pozadí, vypravěčovy popisy naopak latentně obsahují hlasy postav. Autorka své teze také zajímavě exemplifikuje na rozmanitě vybraných příkladech z literárních děl.

Práce je psána suverénní angličtinou a přes její odborný charakter je velice čtivá.

Disertační práci Evy Navrátilové proto pokládám za velmi kvalitní.

III. Podrobné zhodnocení práce a jejích jednotlivých aspektů

1. Struktura argumentace.

Práce je sice strukturována neobvykle, ale srozumitelně a přehledně. Práce je členěna do tří částí, přičemž první část nazvaná „The Cycle of Speech within Literature“ skrze pojmy ticha,

hlasu vypravěče, hlasu postav a skutečného hlasu představuje hlavní oblast zkoumání literatury ze zvukového hlediska. Druhá část se jménem „Echoes around the Cycle“, pak odstředivě míří na problémy, které byly v první části naznačeny, ale nemohly být hlouběji rozvedeny. V této části autorka mluví o zvukové funkci typografie, procesu psaní jako krystalizaci zvukové podoby literární díla, fenoménu audioknihy a načrtává historické proměny vztahu mezi hlasitým a tichým čtením. Ve třetí části, nazvané „The Sounding Core“ naopak směřuje dostředně, a na základě předchozích úvah se snaží charakterizovat podstatu zvukovosti v literatuře. Strukturace textu jako pohybu od centra k vnějšku a zase zpět, až k samému jádru centra, je dle mého názoru zcela oprávněná a funkční.

Zřetelnou a smysluplnou strukturaci však najdeme i na úrovni jednotlivých kapitol (kapitol 1 – 8). Autorka v nich nejprve představuje základní teoretické nástroje dané oblasti a následně je exemplifikuje, rozšiřuje a modifikuje skrze různé příklady literárních děl. V tomto ohledu je ještě třeba dodat, že celá práce vykazuje obdivuhodnou citlivost pro výběr literárních ukázek a interpretaci jejich nálady a celkové atmosféry.

Autorka navíc disponuje schopností provazovat pojmy napříč mezi kapitolami. V první kapitole se například zabývala různými podobami ticha (mlčení) v literatuře, a dokazovala, že absolutní ticho neexistuje, aby v kapitole druhé ukázala, že i v dramatu vypravěč nechybí zcela, ale je vypravěčem mlčícím (tichým). Proto si může na straně 35 smysluplně dovolit říci: „At first glance, the narrator of drama is present by silence in the external structure of the story more than in any other literary form, but even in the case of drama it is not absolute silence, but rather a slight humming against the background of clearly recognizable contours of this literary form.“ Celá práce je tedy ve svých různých úrovních důkladně promyšlená a srozumitelně strukturovaná.

Dovolím si ovšem dva komentáře – doporučení:

a) Autorce bych doporučil, aby zvážila, zda by pro vývoj argumentace nebylo vhodné zařadit kapitolu o audioknize za kapitolu o dějinách vztahu mezi „hlasitým“ a „tichým“ čtením. Tímto způsobem by se nové téma audioknihy organicky zařadilo do popisované historie a přidalo by jí další rozměr.

b) Autorce bych doporučoval projasnit poslední dvě kapitoly, ve kterých se dle mého názoru občas ztrácí, či rozplývá předmět, ke kterému se autorka vztahuje. Když například na straně 177 mluví o hlasu jako jádru tělesné komunikace, tvrdí: „If we want to get closer to the core of the discussed phenomenon, we must do so through a complex interconnection of several facts, which will only reveal to us the complex internal relationships prevailing at the centre of events.“ Co je ale tím diskutovaným fenoménem? Role hlasu v našem životě, analýza celkového „hlasu textu“ nebo analýza našeho vnímání hlasů v literárním díle? Následný rozbor zmiňující materialitu, synestézii, historické zakotvení či roli druhého podle mne nedává jasnější vodítko, k rozpoznání toho, o čem je vlastně řeč. Ze začátku argumentace se zdá, že se mluví o hlasu obecně, ke konci kapitoly je tématem vnímání hlasů v literárním díle. Zdá se mi, že se ve vysokých abstrakcích, kterými se obě kapitoly zabývají, poněkud ztrácí směr výkladu. Doporučil bych tedy autorce zvážit (pokud by práci dále upravovala směrem k publikaci), zda by i v posledních dvou kapitolách nešlo také pracovat s literárními příklady, které se tak osvědčily v kapitolách předchozích.

2. Formální úroveň práce

Formální stránka práce je podle mého názoru na vysoké úrovni. Práce je psána čtivou angličtinou a autorka dokáže vtáhnout čtenáře do tématu, aniž by ubírala na teoretické přesnosti. Autorka pracuje s bibliografickými odkazy koherentně a celá práce je zjevně velice pečlivě zrevidována a graficky zpracována.

3. Práce s prameny či s materiálem

Autorka dle mého názoru náležitě pracuje s rozsáhlými primárními i sekundárními zdroji, které výstižně charakterizuje a vstupuje s nimi do plodné diskuze. V tomto ohledu nelze práci nic vytknout.

Vzhledem k tématu práce je však přece jen poněkud překvapivé, že autorka ani jednou nezmiňuje texty Romana Ingardena, především jeho rozbor vrstvy jazykových zvukových útvarů z knihy *Umělecké dílo literární*. Tato poznámka nemá mít povahu výtky. Domnívám se však, že Ingardenovy úvahy by mohly být pro autorku inspirativní, a to i s ohledem na jeho teze o polyfonní povaze literárních děl. Na polyfonní povahu ostatně autorka sama poukazuje v souvislosti s teorií Michaila Bachtina.

4. Vlastní přínos

Vlastní přínos práce můžeme sledovat na několika úrovních. Práce přináší komplexní pohled na zvukovost literatury, který v tomto rozsahu v českém prostředí, pokud vím, chybí. Díky svému tématu pak autorka nabízí nový pohled na ustavené naratologické kategorie a posunuje jejich význam (vypravěč, přímá řeč, nepřímá řeč atd.). Celou práci navíc proniká důraz na procesuální charakter našeho setkávání s literárními díly. Tento vhléd považuji za velice důležitý, protože základní procesuální povaha literárních děl v naratologických rozbořech často zaniká.

IV. Dotazy k obhajobě

Na straně 36 autorka představuje provokativní, ale zdůvodněnou tezi o existenci vypravěče v dramatu: „Through the formation of language and speech, an independent fictional world is created, which is communicated and modelled with the help of a narrator, even in the case of drama“. Napadá mne zde souvislost s pojmem „ústředního subjektu“, který ve svém díle *Drama jako básnické dílo* zavádí Jiří Veltruský. Veltruský poukazuje k tomu, že ústřední subjekt často zůstává v pozadí replik a jejich vztahů, ale současně je silou, která celé dílo i jednotlivé repliky sjednocuje. V tomto ohledu zdůrazňuje roli scénických poznámek a jejich stylu. (srov. Jiří Veltruský: *Drama jako básnické dílo*. Brno: Host, 1999, s.44–57, 76–77, 94). Byly by podle autorky scénické poznámky, které v realizované inscenaci typicky nezazní, podstatným faktorem pro povahu vypravěče ve čteném dramatu?

V rámci pozoruhodných úvah o „slam poetry“ autorka na straně 80 tvrdí: „Falsehood and hypocrisy are often recognized by sensitive audiences and usually ardently condemned by their

loud reactions.“ Opravdu je faleš publikem „slam poetry“ často rozpoznána a odsouzena? Není sebe-stylizace důležitým prvkem vystoupení? Nebo by sebe-stylizace nebyla považována za faleš?

Na straně 182 autorka formuluje tezi, se kterou se mohu ztotožnit: „Aesthetic experience emphasizes the essence of experience in general, and therefore it is essential to perceive vocal expression not only as a mere tool for sounding words, but as an independent means through which we can, among other things, enrich ourselves by reading the work of verbal art.“ Tato teze bohužel není příliš rozvedena. Mohla by autorka rozvést, jakým způsobem dle jejího názoru estetická zkušenost zdůrazňuje podstatu zkušenosti obecně?

V. Závěr

Předloženou disertační práci Evy Navrátilové *Towards the Sound of Literature: Examining the Inherent Voice of Literary Works* **jednoznačně doporučuji k obhajobě** a předběžně ji klasifikuji jako **prospěla**.

V Českých Budějovicích 8. 6. 2024

Mgr. Martin Kaplický, Ph.D.